

**ULUSLARARASI
İZNİK I. KONSİL SENATO SARAYI'NIN
LOKALİZASYONU ÇALIŞTAYI**

**THE PROCEEDING OF INTERNATIONAL WORKSHOP:
LOCALISATION OF THE 1st COUNCIL PALACE in
NICAEA**

22-23 Mayıs / May 2010 - İZNİK

AH

Inv.No: 2200
SA İZN ŞAH

ULUSLARARASI
İZNİK I. KONSİL SENATO SARAYI'NIN LOKALİZASYONU
ÇALIŞTAYI
BİLDİRİLERİ

THE PROCEEDING
OF
INTERNATIONAL WORKSHOP: LOCALISATION OF THE 1st
COUNCIL PALACE in NICAEA

22-23 Mayıs / May 2010 - İZNİK

EDITED
BY

MUSTAFA ŞAHİN – İ. HAKAN MERT

EDİTÖRLER

BURSA 2011

Çalıştay Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Mustafa Şahin (Başkan)
Ali Kamil Başar (Bursa Vali Yardımcısı)
Nurettin Kekilliođlu (İzник Kaymakamı)
Kadri Eryılmaz (İzник Belediye Başkanı)
Doç. Dr. İbrahim Hakan Mert (Uludağ Üniversitesi Arkeoloji
Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)
Ahmet Gedik (Bursa İl Kültür Turizm Müdürü)
Serpil Arık (Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
Müdireesi)

BURSA VALİLİĞİ
KÜLTÜR TURİZM VE TANITMA BİRLİĞİ
TARAFINDAN BASTIRILMIŞTIR.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	5
SUNUŞ.....	9
ÖNSÖZ.....	11
GİRİŞ.....	13
“ULUSLARASI İZNİK I. KONSİL SENATO SARAYI’ NIN LOKALİZASYONU ÇALIŞTAYI” PROGRAM	19
Mehmet AYDIN I. VE II. İZNİK KONSİLLERİNİN HİRİSTİYANLIK AÇISINDAN ÖNEMİ... 23	
Halûk ÇETİNKAYA ORTAYA ÇIKTIĞI İLK YÜZYILLARDA HİRİSTİYANLIĞIN ROMA İMPARATORLUĞUNDA STANDARTLAŞTIRILMA ÇALIŞMASI.....	45
V. Belgin DEMİRSAR ARLI - Ara ALTUN İZNİK KAZILARI IŞIĞINDA SARAY BÖLGESİ ARAŞTIRMALARI.....	55
Ü.Melda ERMİŞ İZNİK SARAYI ÇEVRESİNDEKİ KİLİSELER.....	79
P. NIEWÖHNER - H. STÜMPEL - Ş. BARIŞ - R. PAŞTEKA - W. RABBEL A NEWLY DISCOVERED BYZANTINE CHURCH IN IZNIK/NICAEA.....	105
Vincenzo RUGGIERI THE POLITICAL REASONS OF THE COUNCIL OF NICAEA II (787).....	129
Mustafa ŞAHİN SENATO SARAYI MI, LİMAN MI?.....	139
İ. Hakan MERT NIKAIA (İZNİK) KENT PLANI TİPOLOJİSİ.....	171

SENATO SARAYI MI, LİMAN MI?

Mustafa ŞAHİN*

ABSTRACT

Recently, İznik has had one of the most important tourism potential points around Bursa. Actually the city has another advantage in terms of religious tourism, when the knowledge that the 1st Council, a critical historical event for Christianity, was conducted in İznik in 325 AD is taken into account. Thus, the palace of the Senate might be one of the major attractive touristic places. Some part of the ruins is called as a "Palace of the Senate, and main topic of the current presentation is to discuss whether the ruins on the bank belong to the Palace of the Senate.

Key Words: İznik, Palace of the Senate, Council, Christianity, Religious Tourism.

Çalıştayın amacı, Doğu Roma İmparatorluğunun kurucusu olarak kabul edilen Büyük Konstantin tarafından 20 Mayıs 325 yılında toplanan I. İznik Konsilinin toplandığı yeri tespit etmektir¹⁹. Konsil toplantısının yapıldığı mekân olarak değişik hipotezler ileri sürülse de, ağırlık kazanan görüş İmparatorluk Sarayı'nda yapıldığıdır²⁰. Bu makalede Konsilin nerede toplandığından çok, günümüzde göl kıyısında bulunan ve "Konsil

* Prof. Dr. Mustafa Şahin, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle - Bursa. E-mail: mustafasahin@uludag.edu.tr

¹⁹ Konsil ile ilişkili belgeleri E. Schwartz *Acta conciliorum oecumenicorum* isimli çalışmasında yayınlamıştır. Ayrıca bkz. Şahin 2004, 117 dipnot 41.

²⁰ Bu konuda en iyi kaynaklardan birisi Cesaréeli Eusebe'nin kilisesine yazdığı mektuptur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın 2005, 36.

Sarayı” olarak gösterilen kalıntıların gerçekten saray yapısı olup olamayacağını irdelemektir.

Göl kıyısında, Göl Kapısının yaklaşık 90 m uzağındaki sahilin güneyinde bulunan kalıntılar ilk olarak 1970li yıllarda İznik’i ziyaret eden batılı bir gazeteci tarafından Senato Sarayı ve Konsil’in toplandığı yer olarak adlandırılmış ve bu hipotez kabul görerek bugüne kadar bu alan “Senato Sarayı” olarak adlandırılmıştır²¹.

Göl kıyısında yer alan söz konusu kalıntılar kıyıya paralel uzanmayıp mevcut sur duvarından başlayıp gölün içine doğru dik bir açıyla ilerleyen yaklaşık 100 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığında bir duvardan oluşmaktadır (Resim 1). Duvarın kıyı ile bağlantısı karayolu nedeniyle kesilmiş gibi gözükse de, yolun her iki tarafındaki mevcut kalıntılar orijinalde bunların birbirleri ile ilintili olduğuna işaret etmektedir (Resim 2).

Duvarın iç kısmı horasan harcı ile sıkıştırılan moloz taşla örülmüştür (Resim 3). Duvarın güney yandaki yüzeyinin üzeri düzgün kesilmiş dikdörtgen taş bloklarla giydirilirken (Resim 4), kuzey yüzey kaba bırakılmıştır (Resim 5). Kaba bırakılan yüzey tuğla ile yer yer çerçevelemiştir (Resim 6). Bununla birlikte duvarın giydirilmesinde kullanılan blok taşlardan bazıları Roma İmparatorluk çağından olabilecek devşirme taşlardan oluşmaktadır (Resim 7). Hem bu devşirme malzeme, hem de duvar yüzeyinin tuğla çerçeveler ile hareketlendirilmesi bu duvarın Bizans çağında inşa edilmiş olabileceğine işaret etmektedir²².

Sur duvarı ile kıyı arasında dik bir hat çizen duvarın sur duvarı ile birleşmesi gereken kule üzerinde bu birleşmeyi gösteren herhangi bir iz olmaması ve kule ile duvar arasında 4 m açıklığın bulunması en fazla dikkat çeken özelliktir (Resim 8). Kule ile duvar arasında birleşmenin olmadığını duvarın kısa yüzeyinin blok taşlarla giydirilmiş olması da

²¹ Altun 2005, 342.

²² Foss - Winfield 1984, 145.

göstermektedir (Resim 9). Duvarın yüzeyinde kuleye doğru kapıya işaret edecek içbükey bir kemer döngüsü seçilmektedir. Tuğladan örülmüş kulenin yüzeyinde birleşmeye ait herhangi bir iz bulunmasa da yüzeydeki renk farklılığı olası kapının varlığını desteklemektedir (Resim 10).

Duvarın göl içerisindeki uzantısı ise yarım daire şeklinde sona ermektedir (Resim 11-12). Buradaki platformun ölçüleri 4.15 x 4.20 metredir. Kuzey taraftaki kesitten anlaşıldığı kadarıyla, altta dikdörtgen kesilmiş taş bloklarla temel üzerine 4 sıra şeklinde kare tuğlalar dizilmiş, en üst ise moloz taşlı horasan harcı ile düzeltilmiştir. Hem yarım daire şeklindeki dar yüz, hem de güçlü alt yapı bu bölümün fener olabileceğini akla getirmektedir. Temel inşasında kullanılan taş blokların arasında Bizans çağına ait ikiz sütunların da bulunması, bu bölümün Selçuklu veya Erken Osmanlı dönemlerinde eklenmiş olabileceğini akla getirmektedir (Resim 14). Bu bölüm ile dikdörtgen şeklinde inşa edilen daha yüksek platform arasında bir kanal bulunmaktadır (Resim 15). Kanal burada zaman içerisinde büyüme olduğunu akla getirmektedir. Uçtaki bölümden farklı olarak köşeli bir görüntüye sahip bu alanda da devşirme malzeme kullanılmıştır (Resim 16). Ancak bu bölümde kullanılan devşirme malzemeler Bizans çağı öncesi bir tarihe işaret etmektedir (Resim 17-18). Korunan temel duvarları gölün içine doğru ilerleyen bu platformun sur duvarından gelen duvarın devamı olduğunu göstermektedir (Resim 19). Diğer bir ifade ile gölün içerisine doğru ilerledikçe farklı dönemler ortaya çıkmaktadır. Olasılıkla gemiler büyüdükçe liman da boyut olarak büyümektedir.

Sur duvarından gelen ve gölün içine doğru ilerleyen duvarın temeli dikdörtgen düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Horasan harcı ve moloz taş katkılı duvar ise bu temelin üzerinde yükselmektedir. Diğer bir ifade ile temel ile duvar arasında birtelikelik yok (Resim 3 ve 19). Bu durumu farklı inşaat evreleri ile açıklamak mümkündür. Altta üstekine

göre çok daha itinalı ve düzenli yapılan duvarlar belki de burada limana işaret etmektedir. Eğer liman olduğu kabul edilirse, bu duvarların mendireğe ait olduğu da düşünülebilir. Bu duvarların mendireğe ait olabileceğini üstteki duvarın sur duvarının kulesi ile birleşmemesi de göstermekte. Her ne kadar dolgu nedeniyle tam belli olmasa da (Resim 8), mendireğe ait olduğunu düşündüğümüz duvarlar kuleye kadar ilerliyor olabilir. Bu konuda daha kesin yorumlarda bulunabilmek için burada kazıların başlamasını beklemek gerekmektedir.

Söz konusu duvarın limana ait mendirek olabilmesi için buna paralel ilerleyen bir diğer duvarın olması gerekmektedir. Göl Kapısının kuzeyinde yapmış olduğumuz incelemelerde sur duvarından başlayıp göl içine doğru ilerleyen bir duvar kalıntısına rastlayamadık. Ancak ilk duvardan yaklaşık 500 m kuzeyde (Resim 20), Göl Kapınının da kuzey bölümüne gelecek şekilde gölün kıyısında in situ kalıntılar tespit edilmiştir (Resim 21). Burada da inşa tekniği olarak mendirek olduğunu düşündüğümüz duvarla benzer bir şekilde düzgün kesilmiş taş bloklardan oluşan temel üzerinde horasan harcı ve moloz taştan oluşan bir duvar bulunmaktadır. Bu duvarın devamında seyir terası olarak kullanılan bir platform bulunmaktadır (Resim 22). Platform betondan inşa edilmiş olsa da oturduğu temel hem taşlar, hem de işçilikle antik dönem duvarları ile benzerlik göstermektedir (Resim 23). Bu duvarın in situ olduğunu göl içerisinde bulunan kısa yüzün, Güney Mendireğinde olduğu gibi yarım daire şeklinde sona ermesi de göstermektedir (Resim 24). Alanın çapı 4.50 m, korunan boyutları ise 5 x 5 metredir. Burada da horasan katkılı moloz taşlı blokaj ve üzerinde kare şekilli tuğlalardan yapılan kaplama dikkat çekmektedir. Bu durumda denize dik ve güneydeki duvara paralel uzanan bu duvarı da mendirek olarak yorumlamak ve her iki duvarın arasında kalan açıklığı antik Nikaia kentinin limanı olarak adlandırmak olasıdır (Resim 20).

Bilindiği gibi Nikaia, Askania Limne'nin (İznik Gölü) doğu kıyısında, verimli bir ovanın kenarında bulunan ve doğu – batı yollarının üzerinde yer alan önemli bir kenttir²³. Helenistik çağ kentleri gibi Hippodamos (ızgara) planda inşa edilerek etrafı surlarla çevrilmiştir ve kentin merkezinde bir gymnasium bulunmaktadır²⁴. İster antik kent taklit edilmiş olsun, isterse bir rastlantı olsun, ızgara plan tarzını günümüz İznik'inde de izlemek mümkündür.

Roma İmparatorluğunun güçlenip, topraklarını genişletmesi ile başlayan ve ismine Pax Romana denen yüzyıllar boyu sürecek olan barış döneminde, diğer kentlerde olduğu gibi Nikaia'da da sur duvarları önemini kaybetmiş, bundan dolayı da sur duvarı sökülerek, burada kullanılan taşlar farklı yapıların inşasında kullanılmıştır²⁵. İ.S. 123 yılındaki depremde kentte büyük hasar meydana gelmiş ve Hadrian'ın yardımıyla kent baştanbaşa yeniden inşa edilmiştir. Bu nedenle Hadrian, kentin ikinci kurucusu olarak kabul edilmektedir²⁶. Belki de Helenistik sur duvar bu evrede tamamen sökülerek farklı yapılarda kullanılmıştır. Duvarların ortadan kalkması ile de kent Roma İmparatorluk çağında en geniş sınırlarına ulaşmıştır²⁷. Günümüze ulaşan sur duvarlarının İ.S. 258 yılındaki Got saldırılarından sonra İ.S. 259-269 yılları arasında inşa edildiği bilinmektedir²⁸.

Senato Sarayının yeri olarak gösterilen kalıntılar, İznik'e ait broşürlerde de görülebileceği gibi, Göl kapısının karşısında olmak üzere sur duvarlarının dışında kalmaktadır (Resim 25). Neden bir saray sur duvarlarının dışında, dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıya açık bir şekilde inşa edilmiş olsun? Surların asıl yapılma nedeni bilindiği gibi dış

²³ Abbasoğlu – Deleman 2004, 189 dipnot 2. - Şahin 2004, 3. – Avcı 2005, 90.

²⁴ Avcı 2005, 90

²⁵ Şahin 2004, 11.

²⁶ Avcı 2005, 91

²⁷ Avcı 2005, 90 vd.

²⁸ Örnek olarak bkz.Şahin 2004, 3 vd. - Avcı 2005, 91 dipnot 6.

saldırlara karşı savunma içindir. Doğu Roma İmparatorluğunun gücünü kaybedip sahip olduğu geniş coğrafyada güvenlik sağlayamayınca, fırsat bekleyen düşmanlar imparatorluğun sınırlarını aşarak zengin kentlere saldırıya başlamışlardır. Bu otorite boşluğu kentlerin tekrar sur duvarları ile çevrilmesine neden olmuştur.

Saray yapıları üst yöneticilerin yaşama ve çalışma mekânları olduğundan güvenlik gerekçesi ile normal yapılara göre en az bir kat daha fazla koruma altına alınmışlardır. Buna yaşayan en güzel örnek İstanbul'daki Topkapı Sarayı'dır²⁹. Topkapı Sarayı, hem kentin surları içerisinde kalmaktadır, hem de kendi içinde koruma altına alınmıştır. Yine Split'deki Diokletian Sarayı limanın kenarında inşa edilmiş olmasına rağmen, sur duvarının içerisinde kalmaktadır³⁰. Bu durumda korumasız bir şekilde sur duvarının dışında kalan kalıntıların "Saray" olarak düşünülmesi oldukça güç gözükmektedir.

Saray yapısının surların içinde bulunduğuna işaret eden bir diğer kanıt ise Justinianus çağındaki onarımdır. 11 Ekim 368 tarihindeki şiddetli depremde Senato Sarayı da yıkılmış olacak ki³¹, Anadolu'da Justinianus çağında onarılan yapılar arasında Saray da bulunmaktadır³². Senato Sarayının bu tarihe kadar zorunlu nedenlerle sur duvarının dışında bırakıldığı düşünülse bile, depremden sonraki onarımlarda aynı hata neden tekrar edilerek Saray savunmasız bir şekilde sur duvarlarının dışında bırakılmış olsun? Eğer bu kalıntılar saray yapısına ait değilse, nedir?

Bilindiği gibi, Doğu Roma İmparatorluğu çağında, Nikaia'ya ulaşmak için Nikomedia'dan geçen karayolu kullanılmıyor, deniz yolu tercih ediliyordu. Helenopolis Limanından gemilerle Kios Limanına,

²⁹ Erkins – Banoğlu (tarihsiz), bkz. genel plan.

³⁰ Golvin 2006, 102 vd.

³¹ Yalman (tarihsiz), 41.

³² Prokopios, De aedificiis, V, 3. - Şahin 2004, 12.

oradan da Karsak Boğazı boyunca akan Ketten Deresi üzerinden daha küçük su taşıtları ile Askania Gölüne geçilerek Nikaia Limanına ulaşılmaktaydı³³. Bu nedenle Helenopolis, bütün Bizans dönemi boyunca İznik'i İstanbul'a bağlayan Anadolu iskelesi olmuştur³⁴. Demek ki, İznik güzergâhı aynı zamanda İstanbul'u, yani başkenti, Anadolu'ya bağlayan en önemli yoldur. Askerlerin de Anadolu'ya geçmek için bu yolu kullandıklarını özellikle vurgulamak, yolun önemini anlamak açısından faydalı olacaktır. İ.S. 4. yüzyıla tarihlenen bir harita üzerinde İznik önemli bir kavşak noktası olarak gösterilmiştir (Resim 26). Bu haritaya göre sanki Batı Anadolu İznik ve Bergama'dan başka kent bulunmamaktadır ve İstanbul'u Bergama'ya bağlayan yol İznik'ten geçmektedir. Harita da ticaret ve ulaşımda İznik'in önemli bir güzergâhta bulunduğunu göstermektedir.

Kentin bu stratejik öneminden dolayı, Nikaia'nın kontrolünü kaybetmek, başkentin Anadolu ile irtibat ve ikmalini kesmek demektir³⁵. Ayrıca, Nikaia başkent yakınlarındaki en büyük kale olması nedeniyle de strateji konum açısından çok önemlidir³⁶. Bu özelliğinden dolayı da "kale-kent" olarak isimlendirildiği de olmuştur³⁷. Kısaca, Nikaia başkente giden yolda stratejik bir üs, tehlikeli durumlarda ise güçlü bir sığınaktır³⁸.

Nikaia aynı zamanda Marmara denizini Karadeniz koloni kentlerine bağlayan bir iç yol olarak da kullanılmıştır. Kent sikkelerinin

³³ Demir 2005, 238

³⁴ Demir 2005, 238 dipnot 7.

³⁵ M.S. 365 yılındaki Procopius isyanında, isyancılar karargâh olarak Nikaia'yı kullanmışlardır. Başkente giden ana yol üzerindeki stratejik konumundan dolayı, isyan nerede ise İmparator Valens'i tahtından edecektir: Foss 2004, 251.

³⁶ Foss 2004, 252

³⁷ Bu özelliğinden dolayı kent askeri bölge olarak ilan edilmiş ve Ortaçağ boyunca devam eden Arap akınlara karşı başkenti koruyan İmparatorluğun en önemli ve büyük askeri üslerinden birisi olmuştur: Foss 2004, 252.

³⁸ Foss 2004, 254. 4. Haçlı Seferinde, Filistin'e gitmek yerine kendileri ile müttefik olan Konstantinopolis işgal edilmiş ve burada Latin Krallığı kurulmuştur. Bunun üzerine 1206 yılında Theodoros Laskaris Bizans kraliyet tahtını bir süreliğine Nikaia'ya taşımıştır. Bu terich İstanbul ile İznik arasındaki yakın ilişkinin boyutunu göstermektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin 2004, 13.

bazılarında bir gemi betiminin yer alması veya Sangarios (Sakarya) Irmağının sembolünün bulunması, deniz ticaretinin İstanbul Boğazından geçmeksizin Gemlik Körfezi, Karsak Vadisi, İznik Gölü ve Ovası, Sakarya Irmağı üzerinden yapılabildiğini göstermektedir (Resim 27)³⁹. Böylece Karadeniz kolonilerine ulaşmak için İstanbul'u devre dışı bırakan bir yolun olduğu da anlaşılmaktadır.

Kısaca Nikaia, İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan önemli bir liman kentidir. Durum böyle ise kentin limanı nerededir?

Günümüzde Nikaia'nın etrafını çepeçevre çeviren bir sur duvarının varlığı dikkat çekmektedir. Ancak bu sur yapısı kentin ilk kurulduğu dönem olarak tahmin edilen Helenistik çağdan değildir⁴⁰. Strabon'un rivayetine göre, kent ilk kurulduğunda 16 Stadya (2.893 m) uzunluğunda sur duvarlarına sahiptir⁴¹. Ancak günümüzdeki uzunluk yaklaşık 4.970 metredir⁴². Diğer bir ifade ile Roma çağında kent yaklaşık iki kat büyümüştür⁴³. Surların zaman içerisinde daha geniş bir alanı kapsayacak şekilde yenilenmesine karşın, kapıların ve ana caddelerin yönlerinde bir değişiklik olmamıştır⁴⁴. Strabon'un kentten bahsederken (12.4.7), dört kapıdan başlayan iki ana caddenin varlığından bahsetmektedir. Demek ki, Helenistik çağ yerleşiminde de kente dört kapı ile girilmektedir. Her ne kadar bu ilk evreye ait herhangi bir iz kalmamış olsa da, göle doğrudan açılan bir kapının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Hem girişler, hem de ana caddelerin istikametine göre sur duvarları üzerinde dört ana kapı bulunmaktadır. Bunlardan 3 tanesi günümüzde de ayakta olmasına karşın batı uçta, yani gölün kıyısında

³⁹ Eyice 1991, 7. - Altun 2005, 341

⁴⁰ Helenistik surlardan günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Büyük bir olasılıkla işlevini yitiren surlara ait taşlar Roma çağında başka inşaatlarda kullanılmıştır: Şahin 2004, 16.

⁴¹ Strabon 12.4.7

⁴² Abbasoğlu - Deleman 2004, 190. - Şahin 2004, 16 dipnot. 68.

⁴³ Şehir surları M.S. 258 yılında Bithynia Bölgesine saldıran Gotlar'dan korunmak üzere tekrar inşa edilmeye başlanmıştır. Ayrıca bkz. Föss 2004, 250 vd.

⁴⁴ Abbasoğlu - Deleman 2004, 189.

olduğu düşünölen dördüncü kapı eksiktir (Resim 28)⁴⁵. Ancak ana yol güzergâhı göl kenarında bir dördüncü kapının bulunduğuna işaret etmektedir. Hatta sur duvarlarının inşası nedeniyle adanan adama yazıtlarından bir tanesinin de günümüze kadar ulaşmayan Göl Kapıda bulunduğuna ileri sürölmektedir⁴⁶. 1670 yılında Nikaia'yı ziyaret eden John Covell, karaya bakan sur duvarlarının oldukça iyi durumda olmasına karşın göl kıyısındaki surun hemen hemen tümüyle yıkılmış olduğunu söylemektedir⁴⁷. Demek ki, bu bölümde tahribatın başlaması daha eski tarihlere geri gitmektedir.

Göl kenarında Göl Kapının yanı sıra bir ikinci girişin daha bulunduğuna ileri sürölmektedir. Yine günümüze ulaşmayan ancak, var olduğu öne sürölen beşinci kapı "Güney Göl Kapısı" olarak adlandırılmaktadır⁴⁸. Daha yalın biçimde olan bu kapı, surlar göl kıyısından ayrıldıktan hemen sonra açılmıştır ve surların karaya bakan yanında bir hendekle çevrili olduğu düşünölmektedir⁴⁹.

Göl Kapısı olarak adlandırılan kapı, Doğu Roma İmparatorluğunun İznik kentinde yaptırdığı önemli yapılar arasında yer almaktadır⁵⁰. Göl çıkışında da Lefke Kapı veya İstanbul Kapı gibi anıtsal bir kapının bulunması burada bir limanın var olduğunu akla getirmektedir. A. Altun da aynı kanıda olacak ki, buradaki kalıntıların gümrük binasına ait olduğunu düşünmektedir⁵¹.

Ancak sur duvarları ile gümrük binası olarak adlandırılan kalıntılar arasında yaklaşık 100 m uzunluğunda bir dolgu vardır. Antik kaynaklardan öğrendiğimize göre, Nikaia kentinin batı surları Ascania

⁴⁵ Eyice 1991, 15.

⁴⁶ Adak yazıtından kapının II. Claudius Gothicus tarafından (268 – 270) inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bkz. Eyice 1991, 15. Abbasoğlu – Deleman 2004, 191 dipnot 24. - Foss 2004, 250 dipnot 4. – Şahin 2004, 11.

⁴⁷ Foss 2004, 261.

⁴⁸ Eyice 1991, 15. - Foss 2004, 250.

⁴⁹ Foss 2004, 250.

⁵⁰ Avcı 2005, 98.

⁵¹ Altun 2005, 342.

Gölünün doğu kıyısındaki sığ sulardan yükselmektedir⁵². Ch. Texier'in 19. yüzyılda yaptığı çizimde de sur duvarlarının kıyıya paralel ilerlediği görülmektedir (Resim 29)⁵³. Roma çağında inşa edilen kent surları, özellikle Anadolu'daki İslam ilerleyişine karşı değişik dönemlerde onarılmıştır. Surların göl kıyısında uzanan bölümündeki esaslı onarımlardan ilki III. Leon (717-741) tarafından yaptırılmıştır. Bu onarımlar esnasında Göl kapısı ve bununla bağlantılı surlar da tekrar elden geçmiştir⁵⁴. Günümüzde surlarla kıyı arasında yaklaşık 200 metreyi bulan mesafenin sebebini C. Foss bu onarımlara bağlamakta ve onarımlar esnasında göl kıyısındaki surların biraz geriye doğru çekildiğini düşünmektedir⁵⁵. Mevcut göl kıyısında yüzeyde bunu doğrulayacak bir iz bulunmaması nedeniyle biz de Ch. Texier⁵⁶ ve M. Demir⁵⁷ gibi sur duvarının göl kıyısında hemen sığ sulardan başladığını düşünüyoruz. Dolgunun nedeni surların geri çekilmesi değil, daha sonraki yıllarda yol çalışmaları için yapılan doldurmalar olmalıdır. Sur duvarları III. Mikhail döneminde (İ.S. 842-867) yeniden ve köklü biçimde tahkim edilmiştir⁵⁸. 1065 yılında yaşanan büyük deprem sonrasında kiliseler ve evlerin yanında surların da tahrip olduğu bilinmektedir⁵⁹. Göl kıyısında uzanan surlar ayrıca Manuel Komnenos döneminde de (1143-1181) onarım görmüştür⁶⁰. Ancak bu onarımların hiç birisinde gölün doldurulduğuna dair bir ifade yer almamaktadır.

⁵² Demir 2005, 237 dipnot 4

⁵³ Texier 2002, 152 vd.

⁵⁴ Foss 2004, 252.

⁵⁵ Foss 2004, 253 vd.

⁵⁶ Texier 2002, 158: "Şehir üç taraftan kuşatılmıştı. Şehre hiçbir yiyecek veya cephane girmemesi için, hıristiyanlar gece gündüz gözetleme yapıyorlardı; fakat batı tarafta İznik gölü (Ascanius)nün suları şehrin duvarlarına değdiğinden, dışarıyla kolay bağlantı kuruluyordu".

⁵⁷ Demir 2005, 237.

⁵⁸ Demir 2005, 237 vd.

⁵⁹ Öztürk 2005, 209 dipnot 11.

⁶⁰ Foss 2004, 258

Göl kapının bulunduğu gölün doğu kıyısı boyunca yüzeyde çevre düzenleme çalışmaları nedeniyle fazla bir şey kalmamıştır. Mevcut kalıntıların gözüktüğü en güzel plan B. Yalman'ın İznik kitabında bulunmaktadır (Resim 30)⁶¹. Kent planında mevcut dolgunun kuzey ve güney yanlarında göle doğru dik açı ile ilerleyen birer duvar kalıntısı gözükmektedir. Bu duvarlar Yalman'ın planında 48, 49, 50 ve 51 numaralar ile işaretlenmiştir. 48 numara ile gösterilen kalıntı "İskele" olarak isimlendirilirken, bu duvarın hemen devamında yer alan ve sur duvarına ulaşan 49 numaralı bölüm "Kuzey Kalkan Duvarı" olarak adlandırılmıştır. Benzer isimlendirme güneyde yer alan kalıntılar için de geçerlidir. 50 numara "Bizans Kilisesi ve Liman", 51 numara ise "Güney Kalkan Duvarı" olarak gösterilmiştir. Yalman'ın planından anlaşıldığı kadarı ile kuzeyde bir iskele bulunmaktadır ve kentin limanı olarak güney bölümde kalan küçük bir alan gösterilmiştir. Ayrıca isimlendirmelerden anlaşıldığı kadarı ile kuzey ve güneydeki iskeleler birbirinden bağımsız olarak düşünülmüştür. Böylece, sanki iki farklı liman varmış görünümü ortaya çıkmaktadır. Metin bölümünde liman ile ilgili bir bilgi olmadığından Yalman'ın bu konudaki düşüncelerini fazla bilemiyoruz. Ancak liman sadece planda işaretlenen yer ise, orası bir balıkçı barınağı bile olamayacak ölçülere sahiptir. Bu nedenle başkentin Anadolu'ya açılan kapısı olarak gösterilen bir kentin limanını bu kadar küçük bir alana yerleştirmek mümkün değildir.

Göl kıyısındaki kalıntılar salt "Senato Sarayı" olarak adlandırılmamıştır. Örneğin A. Altun bu kalıntıların rıhtım ve kule olarak adlandırdığı kalıntılar nedeniyle bir gümrük binasına ait olduğunu düşünmektedir⁶². C. Foss ise sur duvarlarının kıyıda geri çekilmesi nedeniyle ortaya çıkan kara bölümünden gelebilecek saldırılara karşı savunma zafiyetini ortadan kaldırmak için mahmuz duvarları inşa

⁶¹ Yalman (tarihsiz), 26 vd.

⁶² Altun 2005, 342.

edildiğini, mevcut kalıntıların bu duvara ait olduğunu ileri sürmektedir⁶³. Büyük bir olasılıkla B. Yalman da Foss gibi düşünerek kara bölümünde bulunan kalıntıları “Kalkan Duvarı” olarak nitelendirmiştir.

Zamanla oluşan dolgu ve sonrasında buradaki yol çalışmaları, yukarıda da yer yer vurguladığımız gibi, kent surlarını günümüzde kıyıda yaklaşık 100 metre içeride kalmasına neden olmuştur. Bundan dolayı da sur duvarından başlayarak göl içerisine doğru ilerleyen duvarın karada kalan bölümü “kalkan duvarı”, gölün içerisinde uzanan bölümü ise “iskele” olarak adlandırılmıştır. Ancak toprak üzerindeki kalıntılardan anlaşıldığı kadarı ile bu uzantının iskele olarak adlandırılan kalıntılara doğru kesintisiz bir şekilde ilerlediği görülmektedir (Resim 2). Ayrıca, yine kalan kalıntılardan anlaşıldığı kadarı ile duvar gölün içerisinde yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Bu durumda bu duvarı “kalkan duvarı” veya “iskele” olarak iki ayrı parça şeklinde değil de, tamamını birlikte düşünerek tamamını “mendirek” olarak adlandırmak ve duvarın sonundaki yarım daire şeklinde sona eren platformu deniz feneri olarak adlandırmak doğru olacaktır. Muhtemelen özellikle kış aylarında batıdan gelecek rüzgâra karşı kıyıya paralel uzanan üçüncü bir mendireğin bulunduğu düşünülebilir. Bu konuda balıkçılar havanın güzel olduğu kış aylarında göl içinde bir duvar kalıntısını gördüklerini söylemişlerdir. Biz aynı yerde inceleme yapmış olsak da, görüş seviyesinin çok yetersiz ve gölün dalgalı olmasından dolayı, biz söz konusu kıyıya paralel uzanan bir duvar kalıntısı göremedik. Bu alanda ileride su altında yapılacak inceleme ve taramalar daha fazla yorumda bulunmamızın önünü açacaktır. Kısaca burada bulunan kalıntılar “Senato Sarayına” değil de, kentin kayıp olan limanına ait olmalıdır.

Sonuç olarak, batılı bir gazetecinin yıllar önce yaptığı bir gezi esnasında göl kıyısında kendisine gösterilen kalıntıları Senato Sarayı ve

⁶³ Foss 2004, 253 vd.

- Demir 2005 Uluslararası İznik Sempozyumu 5-7 Eylül 2005 (İstanbul), 33 – 45.
M. Demir, “Selçuklu hâkimiyetinde İznik Şehri”, Uluslararası İznik Sempozyumu 5-7 Eylül 2005 (İstanbul), 237 – 247.
- Erkins – Banoğlu (tarihsiz) Z. Erkins – N. A. Banoğlu, Topkapı Saray Müzesi (İstanbul).
- Eyice S. Eyice, İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri (İstanbul 1991).
- Foss - Winfield 1984 C. Foss – D. Winfield, Byzantine Fortifications. An Introduction. University of South Africa.
- Foss 2004 C. Foss, “İznik’in Bizans Surları 260 – 1330”, I. Akbaygil – H. İncelik – O. Aslanapa (Ed.), Tarih Boyunca İznik (İstanbul), 249 – 262.
- Golvin 2006 J.-C. Golvin, Metropolen der Antike (Stuttgart).
- Öztürk 2005 L. Öztürk, “İlk Osmanlı Fetihlerinde Kiliselerle İlgili Uygulamalar”, Uluslararası İznik Sempozyumu 5-7 Eylül 2005 (İstanbul), 205 – 223.
- Şahin 2004 S. Şahin, “Hellenistik ve Roma Çağlarında İznik”, I. Akbaygil – H. İncelik – O. Aslanapa (Ed.), Tarih Boyunca İznik (İstanbul), 3-23.

Texier 2002

Ch. Texier, Küçük Asya. Coğrafyası,
Tarihi ve Arkeolojisi (Çev. A. Suat)
(Ankara).

Yalman (tarihsiz)

B. Yalman, Nikaia – İznik (Bursa).

Resim 1. Sur duvarından göl kıyısına doğru ilerleyen duvar kalıntısı.

Resim 2. Duvarın içinden geçen karayolu.

Resim 3 - Moloz taş blokajlı duvar.

Resim 4. Duvarın güney yanına giydirilen taş kaplama.

Resim 5. Duvarın kuzey yanındaki moloz taşlı blokaj.

Resim 6. Duvarın kaba bırakılan yüzeyinde tuğla ile yapılan çerçeve.

Resim 7. Duvar üzerinde kullanılan devşirme malzemeye örnek.

Resim 8. Duvar ile kule arasındaki açıklık.

Resim 9. Duvarın düz bir şekilde tamamlanmış dar yüzü.

Resim 10. Duvarın bitiminde yer alan tuğladan örülmüş kule. Orta hattaki renk farklılığı burada bir birleşmeye işaret etmektedir.

Resim 11. Yarım daire şeklinde sona eren uç bölüm.

Resim 12. Yarım daire şeklinde sona eren duvarın üstten görünüşü.

Resim 13. Platformdan detay. Alttaki dikdörtgen kesilmiş taş bloklardan temel, bunun üzerinde kare şeklindeki tuğla sırası ve en üstte de horasan harçlı moloz taşlardan blokaj.

Resim 14. Alt yapıda kullanılan devşirme mazlemeler arasında Bizans çağına özgü çift yarım sütunlar da bulunmaktadır.

Resim 15. Platform üzerinde yer alan kanal burada zaman içerisinde büyüme olduğunu akla getirmekte.

Resim 16. Dikdörtgen şeklindeki platform.

Resim 17. Dikdörtgen platformda yer alan devşirme malzeme.

Resim 18. Dikdörtgen platformda yer alan devşirme malzeme.

Resim 19. Platform temel duvarları sur duvarından gelen duvarla birleşmekte.

Resim 20. Kuzey mendireğinden güneye doğru bakış.

Resim 21. Göl Kapının kuzeyinde göl kenarında in-situ duvar ve taş temele ait bloklar.

Resim 22. Seyir Terası.

Resim 23. Seyir terasının oturduğu platformun temel taş sırası antik dönem duvarları ile benzerlik göstermektedir.

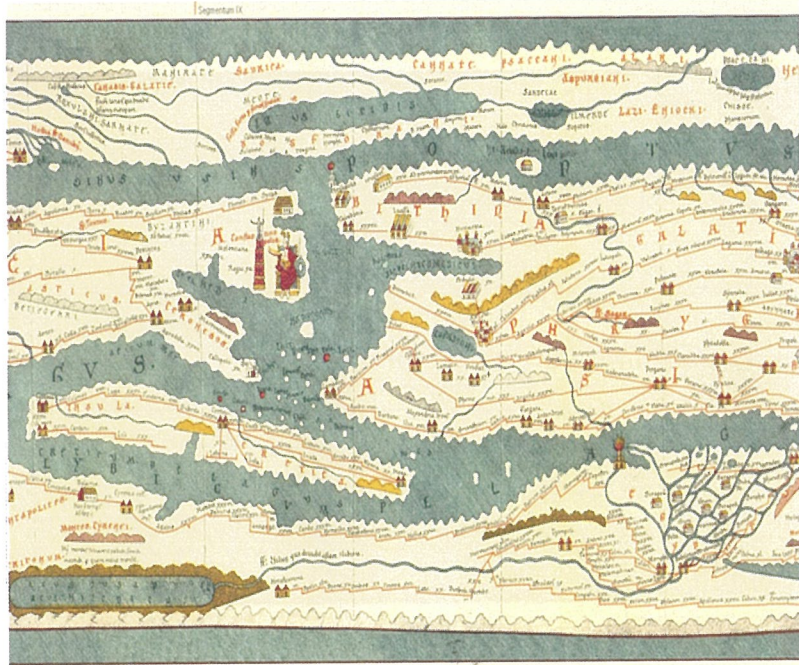

Resim 24. Seyir Terası. Temelde antik döneme ait yapı kalıntısı

1. Fethiye Meydanı	13. Servet-i Nispet	26. Çakır Çama Caddesi ve Hamamı	39. Akheryan Sultan Türbesi
2. Ayasofya Mülazımı	14. Herber Kaye Mezar Odası	27. Bostancı Paşa Hanı	40. Akheryan Sultan Sarayları Türbesi
3. İsmail Mülazımı (Mülazım Hanı) İsmaili	15. Tuzlu Yarı Köprü (Çakır ve Yabancı)	28. İsmail Bey Hanı	41. Eşref Bey Türbesi
4. Yeşil Camii	16. Su Yolları	29. H. Akar Hanı (Akar Hanı) Hanı	42. Nispetiye Türbesi
5. Çiğ Fındıklı Kayı Akarı	17. Yabancılar (Etrüsk Akıncıları)	30. I. Akar Hanı (Akar Hanı) Hanı	43. Nispetiye Türbesi
6. Süleyman Paşa Medresesi ve İsmailiye Çarşısı	18. Kömür Kütüphanesi	31. Çiğ Hanı	44. Eşref Bey Türbesi
7. İsmailiye Konağı	19. Hacı Bektaş Kütüphanesi	32. Kızıldereli Türbesi	45. Eşref Bey Türbesi
8. Roma Tiyatrosu	20. Ayasofya Kütüphanesi	33. Sultan Süleyman Türbesi	46. İsmail Bey Türbesi
9. Yabancı Mezar Odası (Hacıpaşa)	21. Hacı Bektaş Camii	34. Çarşaklı Hanım Paşa Türbesi ve İsmaili	47. İsmail Bey Türbesi
10. Çarşaklı (Hacıpaşa) Camii	22. Yabancı Mezar Odası	35. Çarşaklı Hanım Paşa Türbesi ve İsmaili	48. İsmail Bey Türbesi
11. Çiğ Köprü	23. Eşref Bey Mezar Odası ve Türbesi	36. Çarşaklı Hanım Paşa Türbesi	49. İsmail Bey Türbesi
12. Yenişehir Köprü	24. Mevlana Çarşısı Camii	37. Hacı Bektaş Türbesi	50. Akheryan Sultan Sarayı
	25. Yakup Çelebi Camii	38. Akheryan Sultan Sarayı	51. İsmail Bey Türbesi

Resim 25. Tanıtım broşürlerinde yer alan kentin planı. Senato Sarayı olarak gösterilen kalıntılar açık bir şekilde sur duvarının dışından kalmaktadır.

Resim 26. İ.S. 4. yüzyıl haritası. Önemli yol güzergahları İzmir'den geçmektedir.

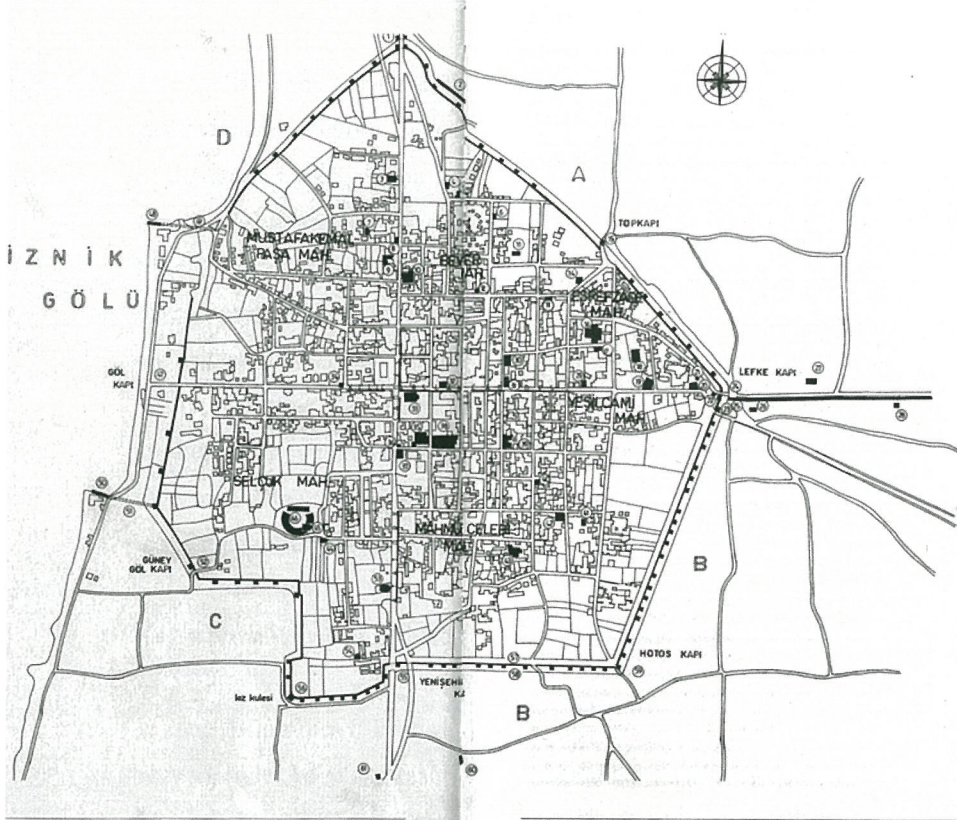
Resim 27. İznik'ten Sakarya (Sangarios) Nehri üzerinden Karadeniz Kolonilerine ulaşmak mümkündür.

Resim 28 . Göl Kapının kalıntıları.

Resim 29. Texier'e göre Nikaia'nın planı.

Resim 30. İznik kent planı (B. Yalman)